כיתה ז' | תנ"ך | שיעור 4 מתוך 6 | 45 דק' | שמואל א י, א-כז

ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

"ונהפכת לאיש אחר": המשיחה בסתר וההגרלה במצפה

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את המשיחה של שאול בסתר ואת שלושת האותות שנותן לו שמואל
- התלמידים ישוו בין המשיחה בסתר (י, א) לבין הבחירה בגורל לעיני העם במצפה (י, יז-כד)
- התלמידים יפרשו את התגובות לשאול: "יְחִי הַמֶּלֶךְ" מול "מַה-יּוֹשִׁיעֵנוּ זֶה", ואת שתיקתו "וַיְהִי, כְּמַחֲרִישׁ"

📚 בהתאם לתוכנית הלימודים

בהתאם לתוכנית הלימודים: לפי מתווה משרד החינוך להוראת שמואל א בחמ"ד (תשפ"ז, כיתה ח'), פרק י: "שמואל מושח את שאול בסתר", "המלכת שאול לעיני כל העם במצפה" ו"התגובות של העם למלך החדש". הרעיון הגדול במתווה: המנהיג הראוי נבחר "דווקא מתוך צניעותו ופשטותו". (האותות, י, ב-יג, מופיעים במתווה בסוגריים מרובעים, כחומר הרחבה.) מיומנויות: השוואה ואפיון דמות.

❓ השאלה הגדולה של השיעור

האם מנהיג נבחר ברגע אחד, או שהוא צריך להפוך למנהיג?

בפרק י שאול נמשח, משתנה, נבחר ומוכרז. ובכל זאת הוא מתחבא בין הכלים ושותק מול מי שבוזים לו. בשיעור בודקים מה השתנה בשאול, ומה עוד לא.

🚪 כרטיס כניסה (2 דקות)

בתחילת השיעור כל תלמיד עונה בכתב, בלי ציון:

1. מה ביקש שמואל משאול בסוף פרק ט?
2. למה שאול חשב שהוא לא מתאים להיות מלך (ט, כא)?
3. איך לדעתכם צריך לבחור מנהיג: מישהו בוחר בו, הגרלה או בחירות? למה?

למורה: שאלה 3 מכינה את ההשוואה בין שתי הדרכים שבהן שאול נבחר בפרק: משיחה בסתר בידי נביא, ובחירה בגורל לפני כל העם.

🧪 פתיחה

מניחים על השולחן בקבוק שמן קטן ופתק מקופל. שואלים: איזה מהשניים הוא "סוד" ואיזה "לכולם"? מסבירים שבפרק הזה שאול נבחר פעמיים: פעם בסתר בשמן, ופעם בגורל מול כל העם.

📖 הסבר למורה

בבוקר, בקצה העיר, שמואל לוקח "פַּךְ הַשֶּׁמֶן" ויוצק על ראש שאול: "הֲלוֹא כִּי-מְשָׁחֲךָ ה' עַל-נַחֲלָתוֹ, לְנָגִיד". כדי ששאול יאמין, שמואל נותן לו שלושה אותות: שני אנשים ליד קבר רחל יגידו שהאתונות נמצאו; שלושה אנשים באלון תבור ייתנו לו שתי ככרות לחם; ובגבעת האלוהים יפגוש חבל נביאים ויתנבא איתם, "וְנֶהְפַּכְתָּ, לְאִישׁ אַחֵר".

האותות מתקיימים, ו"וַיַּהֲפָךְ-לוֹ אֱלֹהִים, לֵב אַחֵר". האנשים שמכירים את שאול מתפלאים: "הֲגַם שָׁאוּל, בַּנְּבִיאִים", והמשפט הופך לפתגם. כשדודו של שאול שואל מה אמר שמואל, שאול מספר רק על האתונות: "וְאֶת-דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא-הִגִּיד לוֹ".

אחר כך שמואל מכנס את העם במצפה. הוא מזכיר שה' הציל אותם, ושעכשיו "וְאַתֶּם הַיּוֹם מְאַסְתֶּם אֶת-אֱלֹהֵיכֶם". בגורל נבחר שבט בנימין, אחר כך משפחת המטרי ובסוף שאול. אבל שאול לא נמצא: "הִנֵּה-הוּא נֶחְבָּא אֶל-הַכֵּלִים". כשמביאים אותו, הוא גבוה מכל העם, והעם מריע "יְחִי הַמֶּלֶךְ". לא כולם שמחים: בני בליעל אומרים "מַה-יּוֹשִׁעֵנוּ זֶה", ושאול "וַיְהִי, כְּמַחֲרִישׁ".

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמואל א פרק י, פסוקים א-ט

(א) וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת-פַּךְ הַשֶּׁמֶן, וַיִּצֹק עַל-רֹאשׁוֹ – וַיִּשָּׁקֵהוּ; וַיֹּאמֶר – הֲלוֹא כִּי-מְשָׁחֲךָ ה' עַל-נַחֲלָתוֹ, לְנָגִיד.

(ב) בְּלֶכְתְּךָ הַיּוֹם, מֵעִמָּדִי, וּמָצָאתָ שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִם-קְבֶרַת רָחֵל בִּגְבוּל בִּנְיָמִן, בְּצֶלְצַח; וְאָמְרוּ אֵלֶיךָ, נִמְצְאוּ הָאֲתֹנוֹת אֲשֶׁר הָלַכְתָּ לְבַקֵּשׁ, וְהִנֵּה נָטַשׁ אָבִיךָ אֶת-דִּבְרֵי הָאֲתֹנוֹת, וְדָאַג לָכֶם לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לִבְנִי.

(ג) וְחָלַפְתָּ מִשָּׁם וָהָלְאָה, וּבָאתָ עַד-אֵלוֹן תָּבוֹר, וּמְצָאוּךָ שָׁם שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, עֹלִים אֶל-הָאֱלֹהִים בֵּית-אֵל; אֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשָׁה גְּדָיִים, וְאֶחָד נֹשֵׂא שְׁלֹשֶׁת כִּכְּרוֹת לֶחֶם, וְאֶחָד, נֹשֵׂא נֵבֶל-יָיִן.

(ד) וְשָׁאֲלוּ לְךָ, לְשָׁלוֹם; וְנָתְנוּ לְךָ שְׁתֵּי-לֶחֶם, וְלָקַחְתָּ מִיָּדָם.

(ה) אַחַר כֵּן, תָּבוֹא גִּבְעַת הָאֱלֹהִים, אֲשֶׁר-שָׁם, נְצִבֵי פְּלִשְׁתִּים; וְיִהִי כְּבֹאֲךָ שָׁם הָעִיר, וּפָגַעְתָּ חֶבֶל נְבִאִים יֹרְדִים מֵהַבָּמָה, וְלִפְנֵיהֶם נֵבֶל וְתֹף וְחָלִיל וְכִנּוֹר, וְהֵמָּה מִתְנַבְּאִים.

(ו) וְצָלְחָה עָלֶיךָ רוּחַ ה', וְהִתְנַבֵּיתָ עִמָּם; וְנֶהְפַּכְתָּ, לְאִישׁ אַחֵר.

(ז) וְהָיָה, כִּי (תבאינה) [תָּבֹאנָה] הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה – לָךְ: עֲשֵׂה לְךָ אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ, כִּי הָאֱלֹהִים עִמָּךְ.

(ח) וְיָרַדְתָּ לְפָנַי, הַגִּלְגָּל, וְהִנֵּה אָנֹכִי יֹרֵד אֵלֶיךָ, לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת לִזְבֹּחַ זִבְחֵי שְׁלָמִים; שִׁבְעַת יָמִים תּוֹחֵל, עַד-בּוֹאִי אֵלֶיךָ, וְהוֹדַעְתִּי לְךָ, אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה.

(ט) וְהָיָה, כְּהַפְנֹתוֹ שִׁכְמוֹ לָלֶכֶת מֵעִם שְׁמוּאֵל, וַיַּהֲפָךְ-לוֹ אֱלֹהִים, לֵב אַחֵר; וַיָּבֹאוּ כָּל-הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה, בַּיּוֹם הַהוּא.

שמואל א פרק י, פסוקים יז-כז

(יז) וַיַּצְעֵק שְׁמוּאֵל אֶת-הָעָם, אֶל-ה׳ הַמִּצְפָּה.

(יח) וַיֹּאמֶר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כֹּה-אָמַר ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶת-יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרָיִם; וָאַצִּיל אֶתְכֶם, מִיַּד מִצְרַיִם, וּמִיַּד כָּל-הַמַּמְלָכוֹת, הַלֹּחֲצִים אֶתְכֶם.

(יט) וְאַתֶּם הַיּוֹם מְאַסְתֶּם אֶת-אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר-הוּא מוֹשִׁיעַ לָכֶם מִכָּל-רָעוֹתֵיכֶם וְצָרֹתֵיכֶם, וַתֹּאמְרוּ לוֹ, כִּי-מֶלֶךְ תָּשִׂים עָלֵינוּ; וְעַתָּה, הִתְיַצְּבוּ לִפְנֵי ה׳, לְשִׁבְטֵיכֶם, וּלְאַלְפֵיכֶם.

(כ) וַיַּקְרֵב שְׁמוּאֵל, אֵת כָּל-שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל; וַיִּלָּכֵד, שֵׁבֶט בִּנְיָמִן.

(כא) וַיַּקְרֵב אֶת-שֵׁבֶט בִּנְיָמִן, לְמִשְׁפְּחֹתָו, וַתִּלָּכֵד, מִשְׁפַּחַת הַמַּטְרִי; וַיִּלָּכֵד שָׁאוּל בֶּן-קִישׁ, וַיְבַקְשֻׁהוּ וְלֹא נִמְצָא.

(כב) וַיִּשְׁאֲלוּ-עוֹד, בַּה׳, הֲבָא עוֹד, הֲלֹם אִישׁ; וַיֹּאמֶר ה׳, הִנֵּה-הוּא נָחְבָּא אֶל-הַכֵּלִים.

(כג) וַיָּרֻצוּ וַיִּקָּחֻהוּ מִשָּׁם, וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ הָעָם; וַיִּגְבַּהּ, מִכָּל-הָעָם, מִשִּׁכְמוֹ, וָמָעְלָה.

(כד) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-כָּל-הָעָם, הַרְאִיתֶם אֲשֶׁר בָּחַר-בּוֹ ה׳, כִּי אֵין כָּמֹהוּ, בְּכָל-הָעָם; וַיָּרִעוּ כָל-הָעָם וַיֹּאמְרוּ, יְחִי הַמֶּלֶךְ.

(כה) וַיְדַבֵּר שְׁמוּאֵל אֶל-הָעָם, אֵת מִשְׁפַּט הַמְּלֻכָה, וַיִּכְתֹּב בַּסֵּפֶר, וַיַּנַּח לִפְנֵי ה׳; וַיְשַׁלַּח שְׁמוּאֵל אֶת-כָּל-הָעָם, אִישׁ לְבֵיתוֹ.

(כו) וְגַם-שָׁאוּל – הָלַךְ לְבֵיתוֹ, גִּבְעָתָה; וַיֵּלְכוּ עִמּוֹ – הַחַיִל, אֲשֶׁר-נָגַע אֱלֹהִים בְּלִבָּם.

(כז) וּבְנֵי בְלִיַּעַל אָמְרוּ, מַה-יֹּשִׁיעֵנוּ זֶה, וַיִּבְזֻהוּ, וְלֹא-הֵבִיאוּ לוֹ מִנְחָה; וַיְהִי, כְּמַחֲרִישׁ.

שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "הִנֵּה-הוּא נָחְבָּא אֶל-הַכֵּלִים" (שמואל א י, כב)

💭 **מפרשים:** רש"י: שאול התחבא במקום שבו הניחו את הכלים, "שֶׁהָיָה בּוֹרֵחַ מִן הַגְּדוּלָּה". כלומר הוא לא רצה כבוד ושררה.

📜 **כתוב:** "וַיְהִי, כְּמַחֲרִישׁ" (שמואל א י, כז)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "עשה עצמו כחרש לא ישמע או כאלם לא יפתח פיו". השתיקה היא בחירה: שאול שומע ולא מגיב.

📜 **כתוב:** "וְנֶהְפַּכְתָּ, לְאִישׁ אַחֵר" (שמואל א י, ו)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "ותהיה נהפך לאיש אחר, כי עתה אינך נביא". השינוי הוא רוחני: שאול מקבל רוח ה' לתפקיד.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. כרטיס כניסה (3 דקות)
2. פתיחה: פך שמן ופתק – סוד או לכולם? (4 דקות)
3. קריאה מודרכת של י, א-ט: המשיחה ושלושת האותות. משרטטים את המסלול על הלוח (11 דקות)
4. י, י-טז: "הגם שאול בנביאים" והשתיקה מול הדוד (6 דקות)
5. עבודה בקבוצות על י, יז-כז: ההגרלה במצפה, טבלת השוואה למשיחה בסתר (13 דקות)
6. סיכום, תחילת טבלת "שלוש ההמלכות של שאול" וכרטיס יציאה (8 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה נותן שמואל לשאול כדי שיאמין שנבחר באמת?
2. איך נבחר שאול במצפה, שלב אחרי שלב?
3. איפה נמצא שאול כשמחפשים אותו?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה שאול לא מספר לדודו על המלוכה?
2. מה ההבדל בין "יחי המלך" לבין "מה ישענו זה"? מה כל צד מצפה מהמלך?

הערכה (מה דעתי?)

1. שאול שותק מול מי שבוזים לו. האם זו חוכמה או חולשה?
2. האם בחירה בגורל היא דרך טובה לבחור מנהיג? מה היתרון ומה החיסרון?

🏁 סיכום השיעור

שאול נמשח בסתר, מקבל אותות ו"לב אחר", ואחר כך נבחר בגורל לעיני העם. ובכל זאת הוא מתחבא ושותק. הפרק מראה שגם אחרי הבחירה, שאול עוד צריך להפוך למלך שהעם מקבל כולו. בשיעור הבא הוא יקבל הזדמנות להוכיח את עצמו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

השלימו: "במשיחה בסתר שאול... ; בהגרלה במצפה שאול...".

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- דיון בשאלה "איך בוחרים מנהיג": בחירה של סמכות (נביא), גורל ותמיכת העם. אפשר לחבר לשיטות בחירה היום.
- קריאה ספרותית של הניגוד: גבוה מכל העם, אבל מתחבא בין הכלים.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- המשיחה בשמן כבחירה של ה', ו"וַיְהֻפַךְ-לוֹ אֱלֹהִים, לֵב אַחֵר" כסיוע משמים למי שמקבל תפקיד.
- רש"י על "נחבא אל הכלים": בריחה מן הגדולה כמידה טובה, ומתי היא הופכת לחולשה.

📋 טבלה מארגנת

בשיעור הזה ממלאים את טבלת "שלוש ההמלכות של שאול" (להדפסה, עם מחוון).

💡 הערות למורה

זה השיעור שבו מתחילים את טבלת "שלוש ההמלכות של שאול": ממלאים שתי שורות (המשיחה בסתר וההגרלה במצפה). את השורה השלישית ממלאים בשיעור על פרק יא. הטבלה להדפסה נמצאת בעמוד היחידה. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

בדף: המשיחה ושלושת האותות, "הגם שאול בנביאים", ההגרלה במצפה, טבלת השוואה ומשימת סיכום. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמואל א פרק י – מכון ממרא (נוסח הפסוקים)
- רש"י על שמואל א י – ספריא
- מצודת דוד על שמואל א י – ספריא
- מתווה להוראת שמואל א, תשפ"ז – תנ"ך חמ"ד, משרד החינוך (PDF)

מחוון: "ונהפכת לאיש אחר": המשיחה בסתר וההגרלה במצפה

1. אות 1: ליד קבר רחל בצלצח – שני אנשים יגידו שהאתונות נמצאו ושהאב דואג לבנו. אות 2: באלון תבור – שלושה אנשים עולים לבית אל ייתנו לו שתי ככרות לחם. אות 3: בגבעת האלוהים – חבל נביאים יורד מהבמה, ושאול יתנבא איתם ויהפוך לאיש אחר.
2. האנשים שהכירו את שאול קודם ("כל יודעו מאתמול שלשום"). הם מופתעים כי שאול לא היה ידוע כנביא; פתאום הוא מתנבא, והמשפט הופך לפתגם.
3. תשובות אפשריות: ענווה וחוסר רצון להתגאות; חשש שלא יאמינו לו; שמואל עוד לא פרסם את הדבר, והמלכה צריכה לבוא לפני כל העם.
4. מי נמצא: בסתר – רק שמואל ושאול (הנער נשלח לפניהם); במצפה – כל העם. איך נבחר: בסתר – שמואל יוצק שמן על ראשו; במצפה – בגורל: שבט בנימין, משפחת המטרי, שאול בן קיש. איך מגיב: בסתר – שותק, ואחר כך לא מספר לדודו; במצפה – מתחבא אל הכלים, ושותק מול בני בליעל.
5. הם אומרים "מה ישענו זה" ובוזים לו, ולא מביאים לו מנחה. שאול "ויהי כמחריש": עושה כאילו לא שמע. דעה אישית מנומקת: חוכמה ואיפוק, או חולשה וחוסר ביטחון.
6. שינוי: "ויהפך לו אלהים לב אחר" (י, ט), מתנבא עם הנביאים (י, י). עוד לא בטוח: לא מספר לדודו (י, טז), "נחבא אל הכלים" (י, כב), שותק מול בני בליעל (י, כז). (ניקוד מוצע: טענה 1, פסוק לשינוי 2, פסוק לחוסר ביטחון 2.)

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רד"ק ומצודת דוד מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.